

Hygiena a epidemiologie: Neinfekční epidemiologie

Dentální hygienista

doc. MUDr. Jindřich Fiala, CSc.

Ústav ochrany a podpory zdraví LF MU Brno

Infekční: 3.3., 10.3., 17.3., 24.3., 31.3., 7.4., 14.4.

Neinfekční: 21.4., 28.4., 5.5., 12.5., 19.5., 26.5.

21.4.

Základy a principy neinfekční epidemiologie. Hlavní determinanty zdraví, hlavní příčiny neinfekčních nemocí.

(doc. Fiala)

28.4.

Fyzikální faktory v životním a pracovním prostředí. Hluk, vibrace, záření, teplota a vlhkost, osvětlení.

(doc. Šimůnek)

5.5.

Chemické škodliviny v životním a pracovním prostředí. Rtuť.

(RNDr. Zvěřina)

12.5.

Vliv kouření na zdraví, na chrup.

(dr. Kozumplíková)

19.5.

Ergonomie práce, vliv na zdraví. Zdravotní rizika při práci dentální hygienistky. Ochrana zdraví při práci

(Mgr. Fialová)

26.5.

Preventivní programy v péči o chrup.

(dr. Matějová)

Kolokvium – ve formě testu, 20 otázek

Kouření:

a) Kouření je zlozvyk

 b) Kouření je nesnadno zvládnutelná závislost

c) Kouření může zanechat většina kuřáků

d) Efekt zanechání kouření nelze vyhodnotit

e) Zanechat kouření po letech nemá smysl

V celosvětovém měřítku umírají kuřáci nejčastěji na:

a) Rakovinu plic

b) Chronickou obstrukční plicní nemoc

 c) Nemoci srdce a cév

d) Rakovinu v dutině ústní a krku

e) Na rakovinu prsu

Nejvýše přípustné koncentrace chemických látek v ovzduší

-
- a) Jsou nižší pro venkovní (komunální) ovzduší
  - b) Jsou nižší pro pracovní ovzduší
  - c) Jsou stejné pro komunální i pracovní ovzduší
  - d) Jsou diferencovány pro různé věkové kategorie populace
  - e) Jsou diferencovány pro prostředí s různou urbanizací

U rtuti nebyly prokázány účinky:

- a) Karcinogenní
- b) Akutní toxické
- c) Chronicky toxické
- d) Neurotoxické
- e) Teratogenní

Zdrojem organických sloučenin rtuti mohou být:

a) Rozbité teploměry nebo tonometry

b) Zubní amalgamy

 c) Potraviny živočišného původu

d) Průmyslové barvy

e) Potraviny rostlinného původu

Která forma rtuti se vstřebává hlavně v gastrointestinálním traktu:

a) Anorganická

 b) Organická

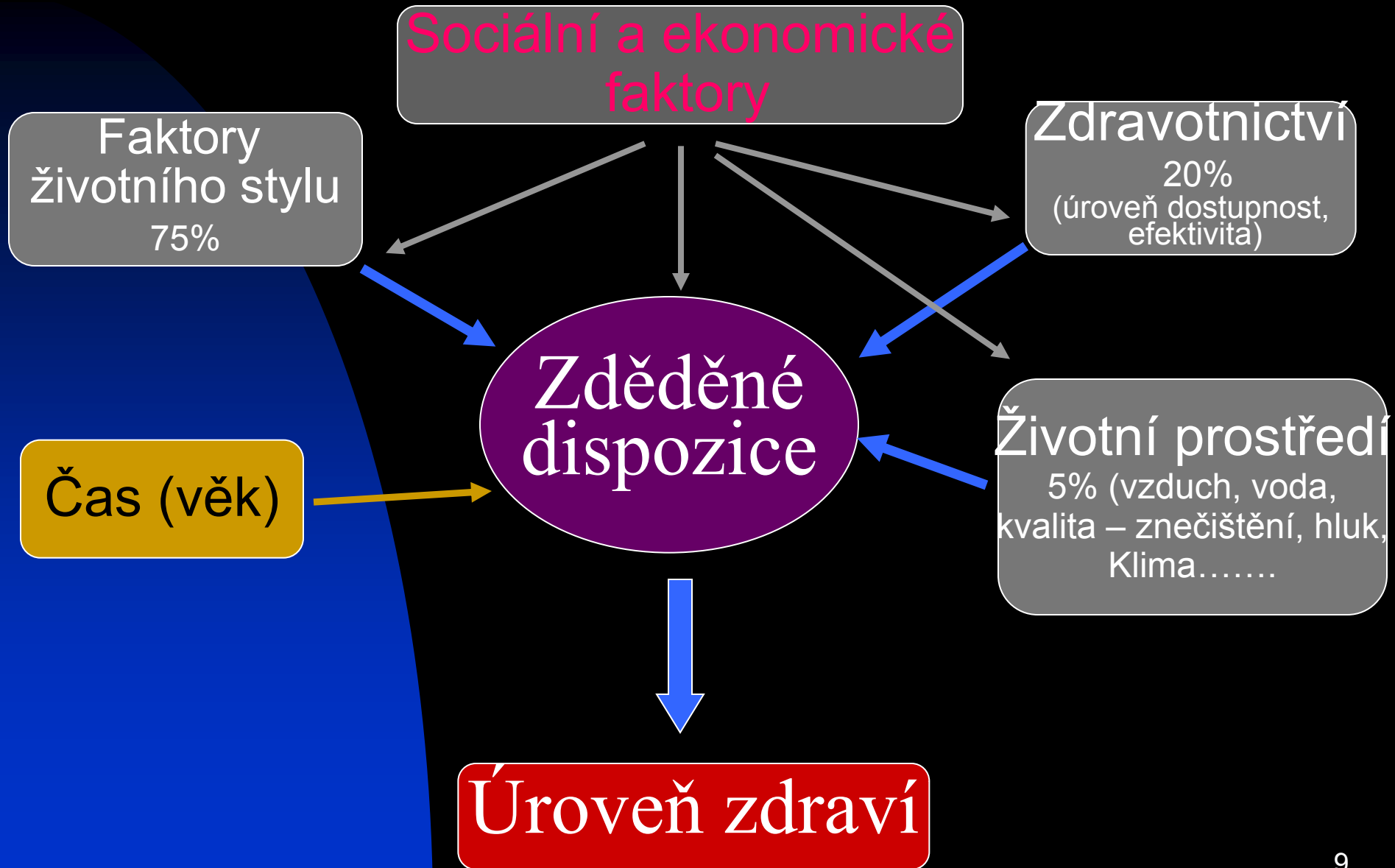
c) Elementární

d) Všechny formy bez rozdílu

e) Žádná forma rtuti

Na čem závisí jak jsme zdraví?

Kvalita zdraví (život)

Vynikající zdraví (vynikající kondice)

Výborné zdraví

Dobré zdraví

Celkem dobré zdraví

Hranice nemoci

Horší zdraví

Ještě horší zdraví

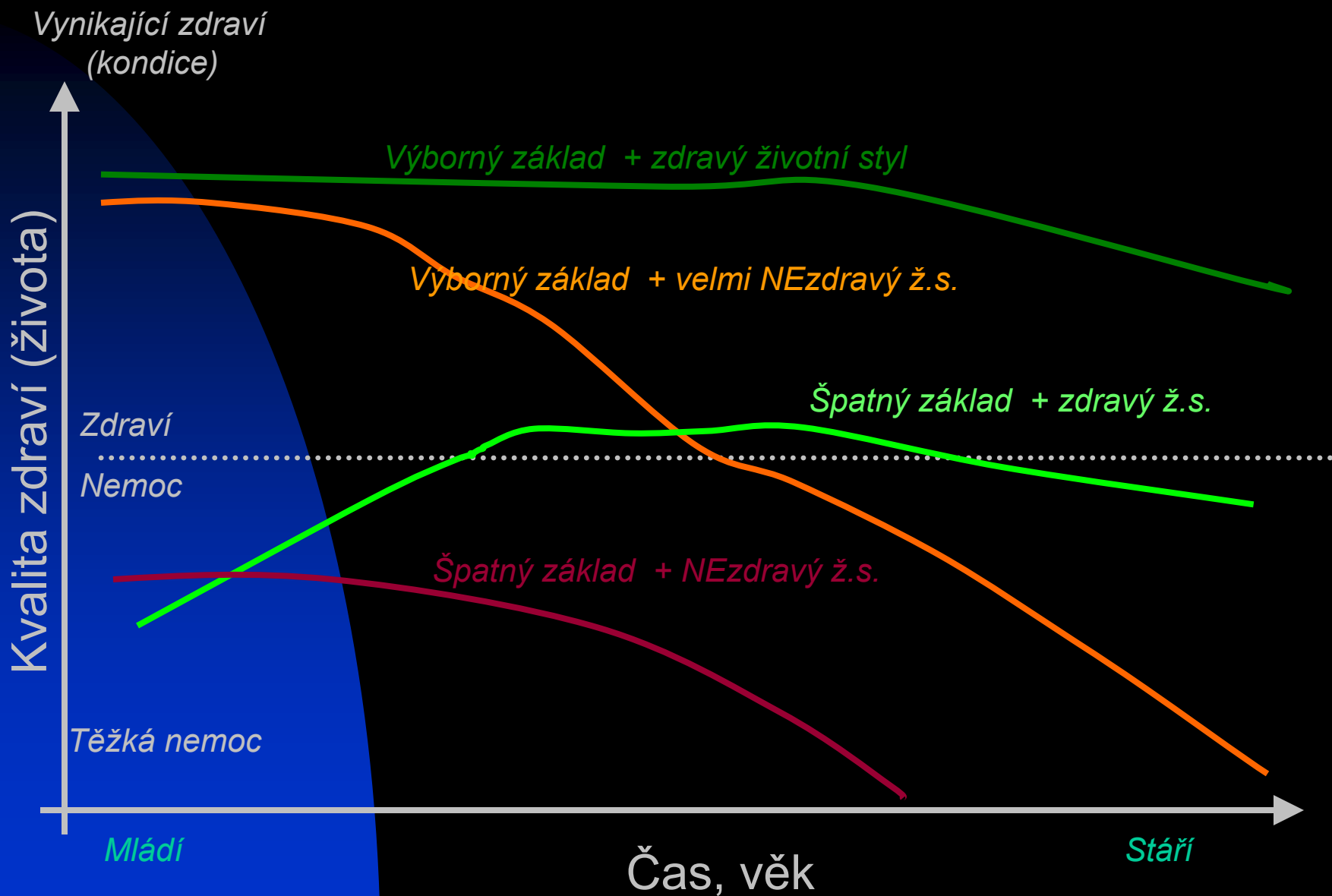
Nemoc

Těžká nemoc, invalidita

Zdraví

Nemoc

Zdravotní stav jedince – různé možnosti vývoje

Determinanty zdraví

Výsledek?

NEMOC – ZDRAVÍ?

Genetický základ

Ochrana zdraví:

- Ochrana před škodlivými vnějšími vlivy
- Podpora a posilování zdraví, odolnosti

Co vše patří do ochrany zdraví

(zejm. ve smyslu primární prevence)

- Zdravý životní styl (nekouření, zdravá výživa, pohyb)
- Péče o životní prostředí (vzduch, voda, hluchnost, záření.....)
- Monitoring kvality potravin
- Ochrana zdraví při práci, hygiena práce
- Běžná hygiena a další protiinfekční opatření
- Očkování

DRUHY PREVENCE

Úrovně prevence:	Podstata:
<i>Primární</i>	Zabránit vzniku nemoci - eliminování příčin nemocí, zvyšování odolnosti vůči nemocem
<i>Sekundární</i>	Časná diagnóza poruchy, přerušení procesu vzniku onemocnění ještě před symptomatickým stádiem
<i>Terciární</i>	Zmírnit progresi, zabránit – oddálit novou ataku

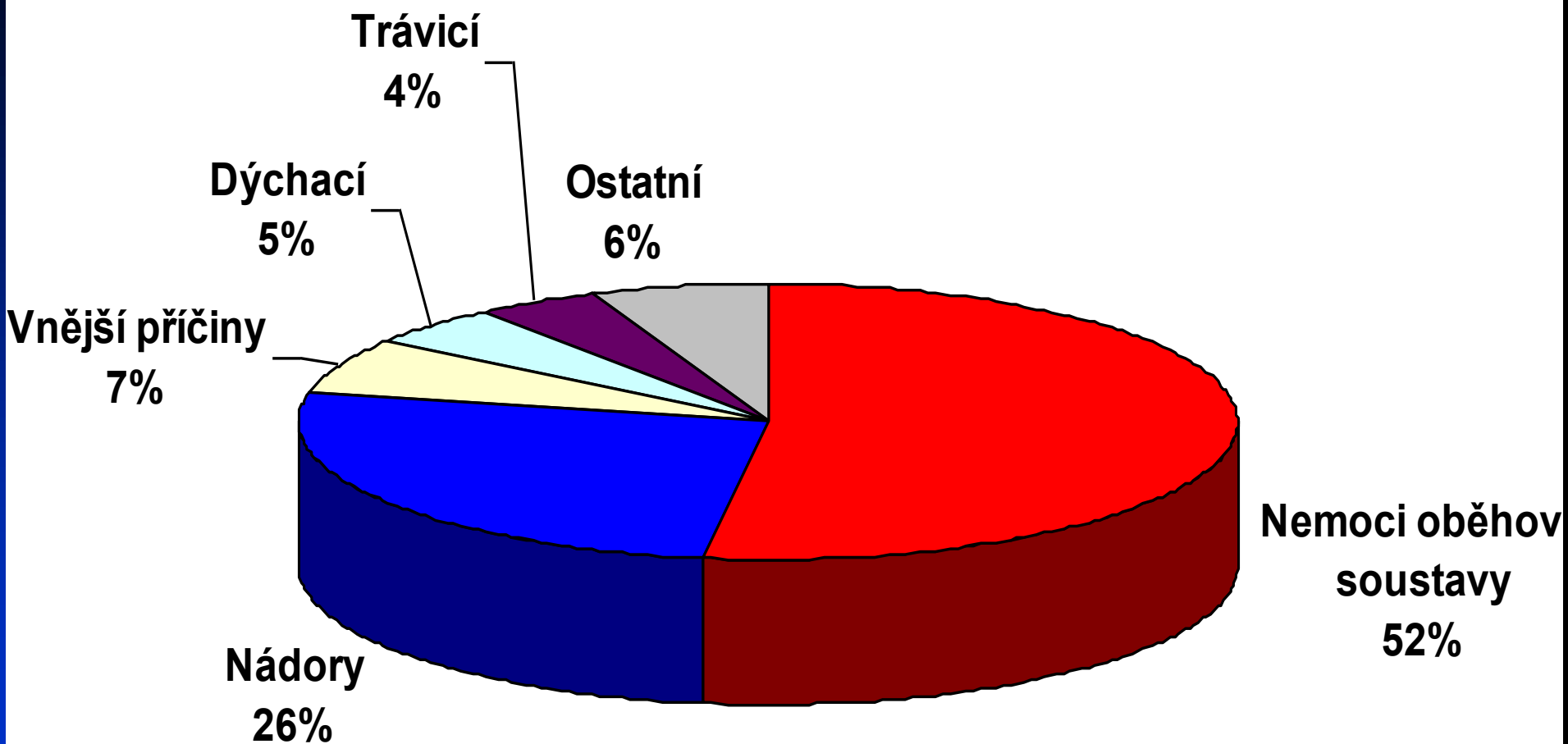
2 přístupy (strategie) při praktické realizaci prevence:

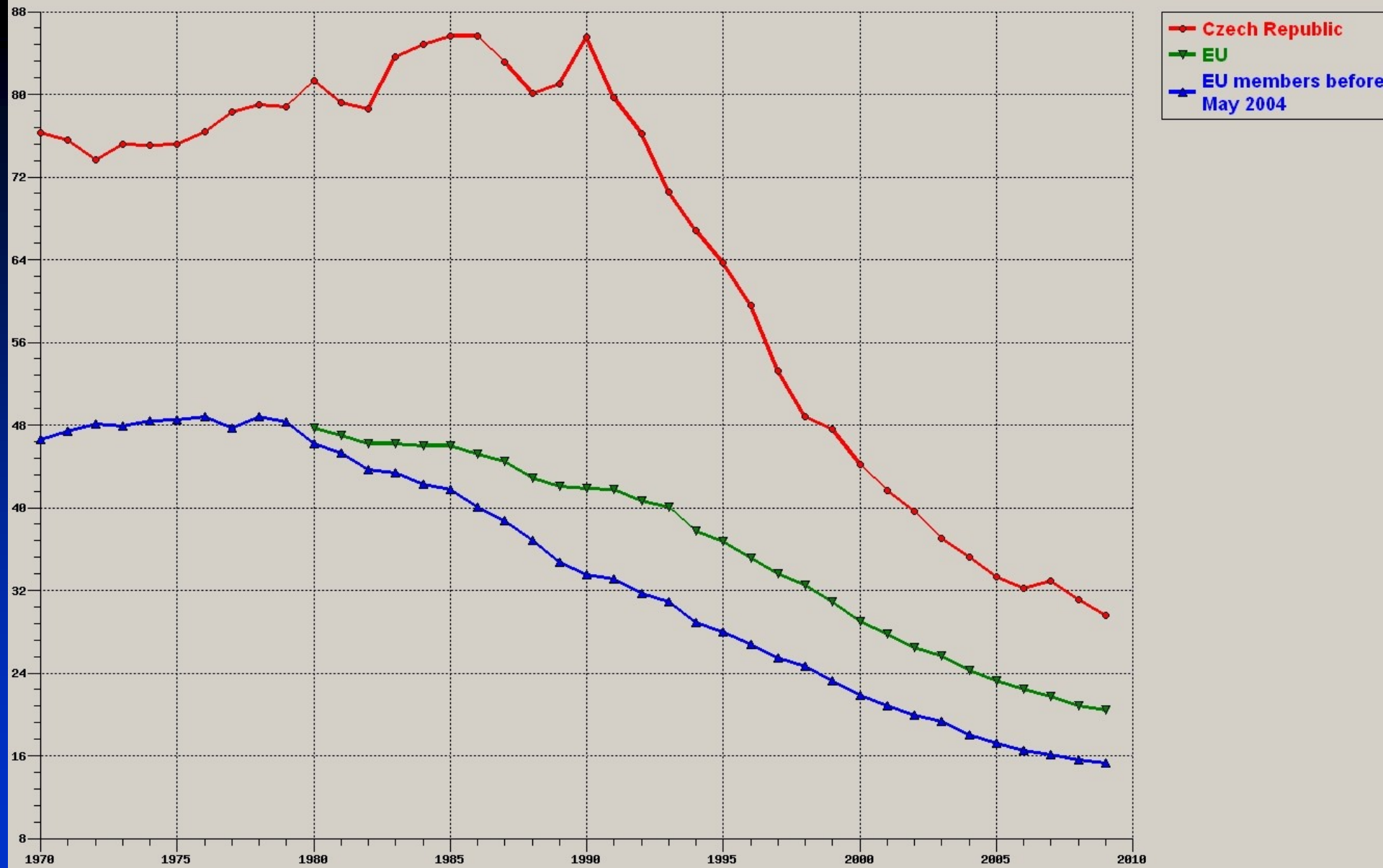
- (Celo)populační přístup
- Individuální přístup (strategie „vysokého rizika“)

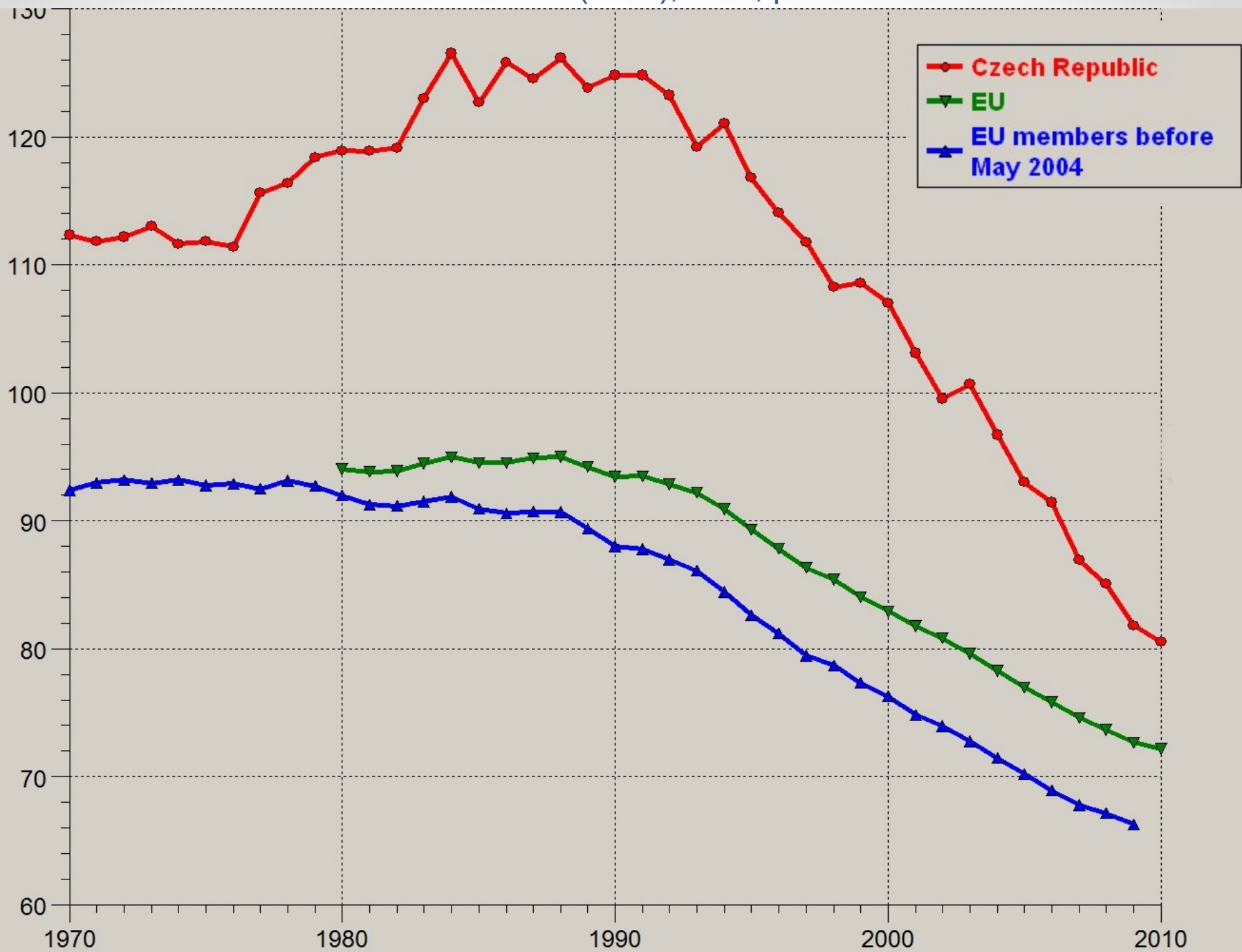
Na co se umírá

SDR, ischaemic heart disease, 0-64 per 100000

Rakovina – úmrtnost (SDR), 0-64, per 100 000

Příčiny aterosklerózy

Hlavní ovlivnitelné rizikové faktory

Faktory životního stylu

(ovlivnitelné přímo)

- **Kouření**
- **Strava** - bohatá na satur. tuky, cholesterol a energii
- **Nízká pohybová aktivita**
- **Alkohol** - nadměrná konzumace

Biochemické a fyziologické charakteristiky

(ovlivnitelné nepřímo, sekundárně)

- Zvýšený **Cholesterol** v plasmě
- Zvýšený **Krevní tlak**
- **Nadváha, obezita**
- **Diabetes, zvýšený krevní cukr**
- **Trombogenní faktory**

Tabák

- Nejvýznamnější jednotlivý rizikový faktor pro srdečně – cévní onemocnění
- Škodí i v nejmenší dávce
- Principiálně velmi snadná ovlivnitelnost

Strava a riziko aterosklerózy

- **Složení a množství tuků (MK)**
  - **Nasyčené (saturované)** (masný a mléčný tuk, kokos)
  - **Nenasycené** (rostlinné oleje, mořské ryby)
    - Jedno-nenasycené
    - Vícenenasycené
    - „Trans“- pozor – pečivo apod!
- **Cholesterol** (není ale to nejdůležitější)
- **Energetický příjem (nadměrný)**
- **Ochranné látky** (vitamíny, antioxidanty, vláknina)

Doporučení stravy pro prevenci KVO

- Strava musí být pestrá
- Energetický příjem takový, aby BMI = 18,5 - 25
- Podporovat konzumaci následujících druhů potravin:
  - Ovoce a zelenina
  - Celozrnné obilniny a chléb
  - Mléčné výrobky s nízkým obsahem tuku
  - Ryby
- Ryby a omega-3 MK obzvláště chrání před KVO
- Tuky:
  - Tuky = 25-35% příjmu energie
  - Nasycené – do 7% celk. energie
  - Příjem cholesterolu < 200mg denně
  - Nasycené t.nahradit sacharidy a MUFA+PUFA
- Při zvýšeném LDL-chol dopor. fytosteroly 2g/den

Výživová doporučení ve formě potravinové pyramidy

Každodenní strava má obsahovat všechny hlavní potravinové skupiny

v určitém poměru, vyjádřeném graficky pyramidou

a rovněž numericky doporučeným počtem porcí.

Obilniny, těstoviny, rýže, pečivo
3 - 6 porcí

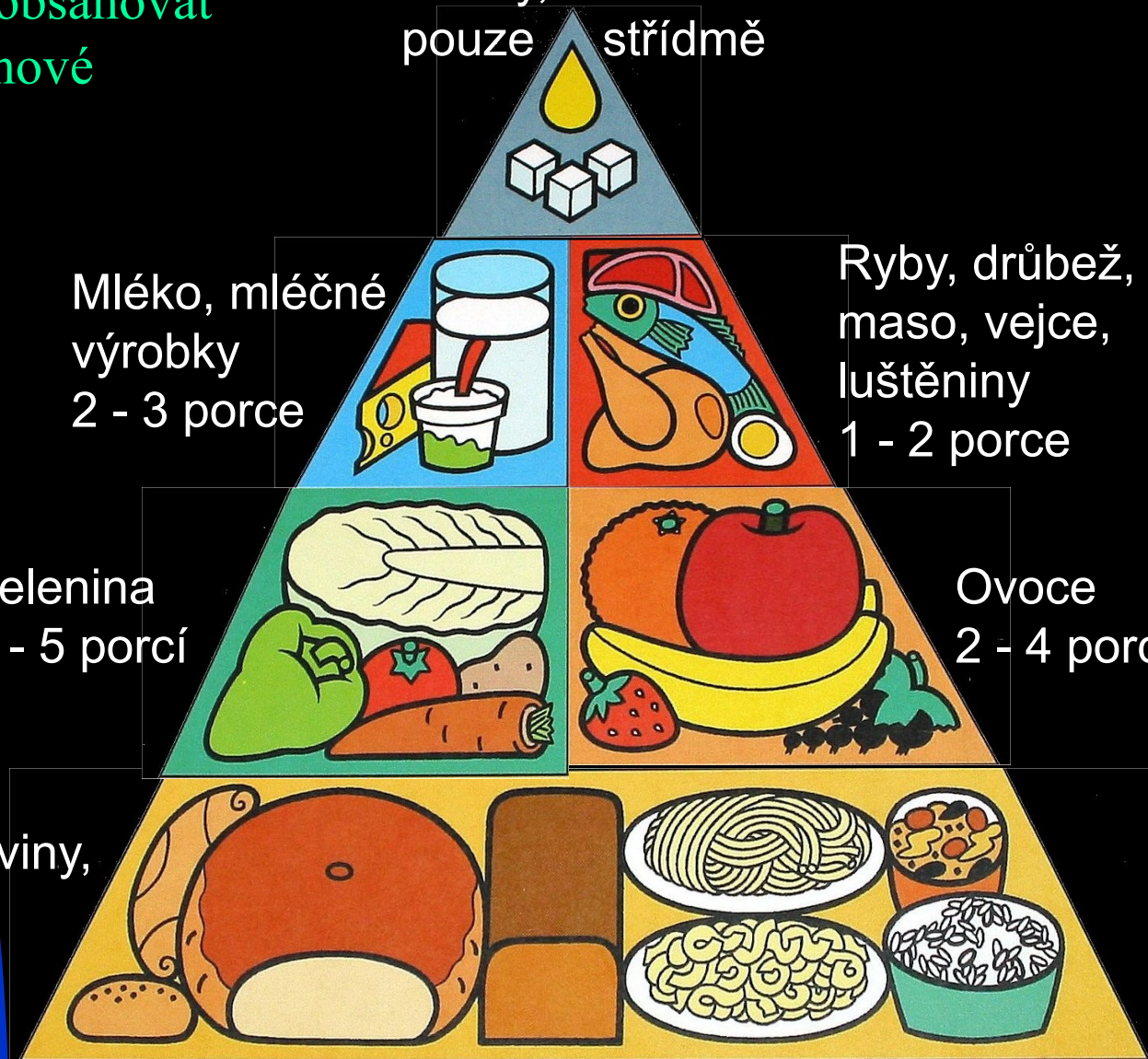
Zelenina
3 - 5 porcí

Mléko, mléčné výrobky
2 - 3 porce

Tuky, cukr sůl
pouze střídmě

Ryby, drůbež, maso, vejce, luštěniny
1 - 2 porce

Ovoce
2 - 4 porce

Příčiny aterosklerózy

Hlavní ovlivnitelné rizikové faktory

Faktory životního stylu

- **Kouření**
- **Strava** - bohatá na satur. tuky, cholesterol a energii
- **Nízká pohybová aktivita**
- **Alkohol** - nadměrná konzumace

Biochemické a fyziologické charakteristiky

- Zvýšený **Cholesterol**
- Zvýšený **Krevní tlak**
- **Nadváha, obezita**
- **Diabetes, zvýšený krevní cukr**
- **Trombogenní faktory**
- **Nízká zdatnost, výkonnost a odolnost srdce a oběhového sys.**

Doporučení pohybové aktivity

■ *Provozovat pravidelně rekreačně-sportovní aktivitu:*

Typ aktivity: **Vytrvalostní, aerobní**

Frekvence: **5 nebo více dní v týdnu**

Trvání 1 aktivity: **30 min, lépe 45 min**

Intenzita: **Střední (> 60 % max. SF)**

Max.SF (srdeční frekvence) = 220 - věk

■ *Další cesty jak zvýšit aktivitu:*

- Do schodů místo výtahu
- Do práce pěšky, na kole....
- Zacvičit si v pracovní přestávce
- Vytvořit plán aktivit, zaznamenávat
- Pořídit si a nosit krokoměr
- Jízda na rotopedu při sledování TV

Na čem závisí hladina krevního cholesterolu

- **Individuální regulační schopnosti dané geneticky** (kvalita LDL receptorů apod.)
- **Strava:**
  - **Složení konzumovaných tuků** (poměr nasycených a nenasycených mastných kyselin)
  - **Množství cholesterolu v potravě**
  - **Látky ovlivňující vstřebávání cholesterolu**
- **Pohybová aktivita**
- **Nadváha a obezita**

Doporučení tělesné hmotnosti

(Energetická bilance, složení těla – obsah tuku)

- *Udržovat rovnováhu mezi příjmem energie a výdejem tak, aby:*

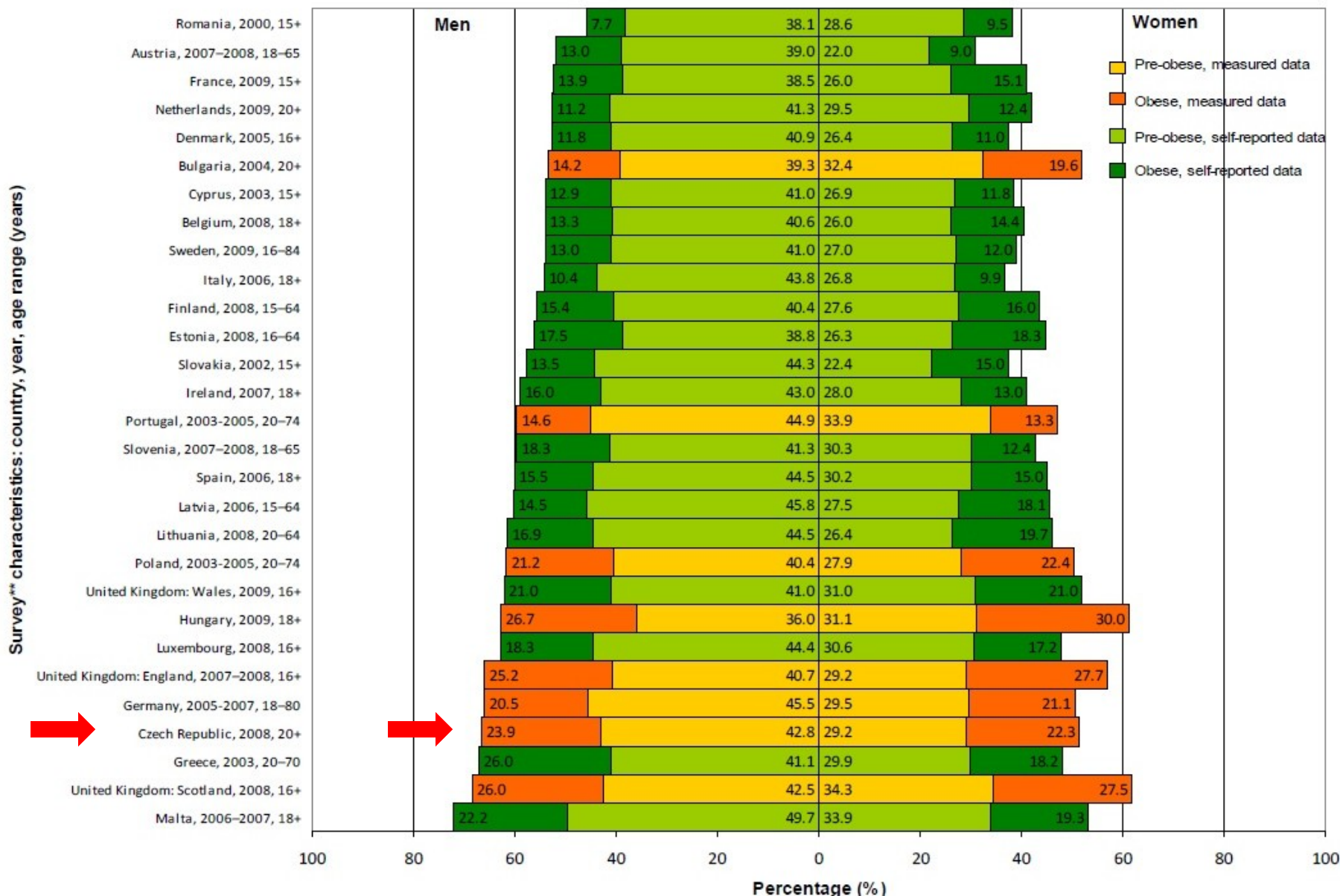
BMI 18,5 - 25 *Hmotnost [kg] / (Výška)² [m]*

- *Hmotnostní přírůstek za dospělost < 5 kg*

Hodnocení hmotnosti podle BMI:

<i>Podváha</i>	<i>Přiměřená hmotnost</i>	<i>Nadváha</i>	<i>Obezita</i>
<i>< 18,5</i>	<i>18,5 - 25</i>	<i>25 - 30</i>	<i>> 30</i>

Fig. 1 Prevalence⁴ of overweight and obesity among adults in the EU based on surveys with an ending year of 2000 or later⁵

Krevní tlak

<i>Systolický TK</i>	<i>Diastolický TK</i>	<i>Kategorie</i>
< 120	< 80	Optimální
120 - 129	80 - 84	Normální
130 - 139	85 - 89	Vysoký normální
> 140	> 90	Hypertenze

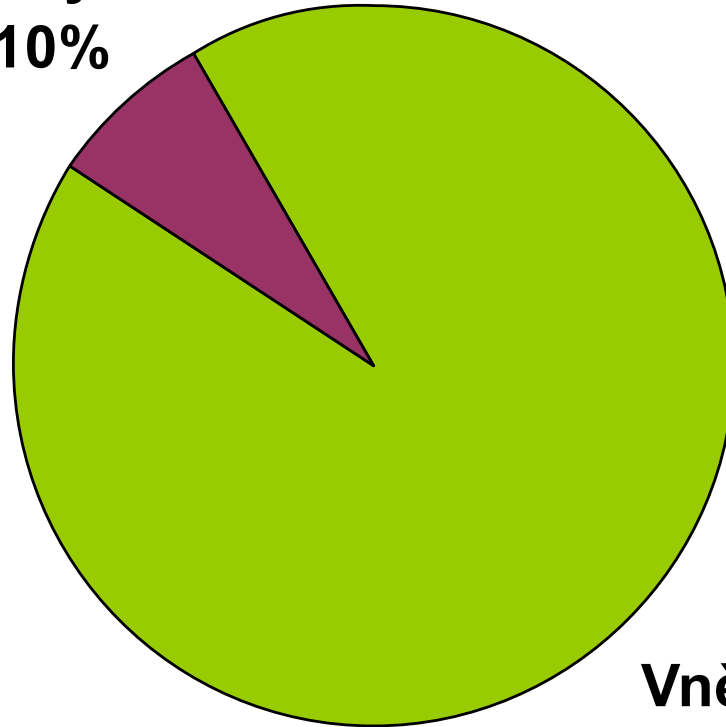
Hlavní příčiny zvýšeného TK:

- Nadváha a obezita
- Nedostatek pohybu
- Alkohol
- Sůl

Příčiny rakoviny:

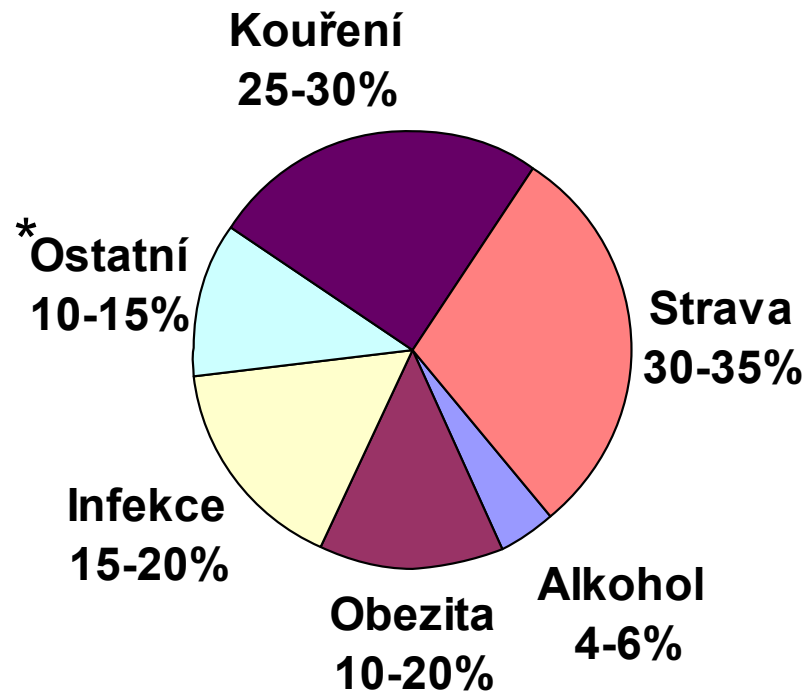

Geny
5-10%

Vnější vlivy
90-95%

Vnější příčiny rakoviny – míra jejich příspěvku k úmrtnosti na nádory

*Mezi „ostatní“ patří např. záření (ionizující i neionizující, včetně slunečního, kosmického, rtg...), chemické znečištění životního prostředí (vč. znečištění ovzduší, půdy, potravin), pracovní expozice.....

Kouření

- Nejvýznamnější jednotlivá příčina rakoviny (30% všech případů)
- V kouři cigaret cca 60 prokázaných lidských karcinogenů (!!!)
- Prokazatelně zvyšuje riziko nejméně 18 druhů nádorů

1. *Ústní dutina*
2. *Oropharynx*
3. *Nasopharynx*
4. *Hypopharynx*
5. *Jícen*
6. *Žaludek*
7. *Kolorektum*
8. *Játra*
9. *Pankreas*
10. *Nosní dutiny a paranasální sinusy*
11. *Hrtan*
12. *Plíce*
13. *Cervix dělohy*
14. *Ovarium*
15. *Močový měchýř*
16. *Ledvina*
17. *Močovod*
18. *Kostní dřeň (myeloidní leukemie)*
19. *Prs (limitované důkazy)*

Výživové faktory s přesvědčivými důkazy o ovlivnění rizika rakoviny:

Faktor:	SNIŽUJE RIZIKO pro nádor – lokalizaci:	ZVYŠUJE RIZIKO pro nádor – lokalizaci:
Aflatoxiny		<i>Játra</i>
Červené maso, masné výrobky		<i>Kolorektum</i>
Alkoholické nápoje		<i>Ústa, hltan, hrtan, jícen, kolorektum (♂), prs (♀)</i>
Nadváha a obezita		<i>Jícen, pankreas, kolorektum, prs (postmeno), edometrium, ledviny</i>

Výživové faktory s pravděpodobnými důkazy:

Zelenina a ovoce obsahující vlákninu, foláty, karotenoidy, betakaroten, lykopen, vit. C, selén	<i>Ústa, hltan, hrtan, jícen, žaludek, kolorektum, pankreas prostata</i>	
Mléko Strava bohatá na kalcium	<i>Kolorektum</i>	
Sůl, slané a solené jídlo		<i>Žaludek</i>
Alkoholické nápoje		<i>Játra, kolorektum (♀)</i>
Kalcium (supplementum) Selén (supplementum)	<i>Kolorektum Prostata</i>	
Nadváha a obezita	<i>Prs pre-meno</i>	<i>Žlučník</i>

Pohybová aktivita – vliv na riziko rakoviny

Důkazy	SNIŽUJE RIZIKO		ZVYŠUJE RIZIKO	
	Expozice	Nádor	Expozice	Nádor
Přesvědčivé:	Pohybová aktivita	Tlusté střevo		
Pravděpodobné:	Pohybová aktivita	Prs (post-meno), endometrium		

A co podstatné není, nemá vliv:

- Éčka
- Zbytky pesticidů v potravinách
- Náhradní sladidla
- Čaj (zelený i černý)
- Káva
- Suplementa, vitamíny v tabletách
- Biopotraviny